

РОЗВИТОК РИНКІВ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

УДК 658.5:330.341:339.562(477)

Лупак Р. Л.,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ІМПОРТОНАСИЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. Обґрунтовано ринкові передумови розвитку підприємництва в Україні, які визначаються як тенденціями внутрішнього споживчого попиту, так і ефективністю системи державного управління. Надано характеристику взаємозв'язків між розвитком підприємництва та тенденціями імпортонасичення внутрішнього ринку. Представлено результати аналізу макроекономічних передумов державної політики імпортозаміщення в Україні та зроблено висновки про сучасний стан розвитку підприємництва на внутрішньому ринку. Надано характеристики майбутнім змінам у сфері підприємництва, які можуть відбутися при збереженні високого рівня імпортозалежності внутрішнього ринку України. Визначено напрями забезпечення розвитку підприємництва в Україні в контексті високого рівня імпортонасичення внутрішнього ринку.

Ключові слова: підприємництво, внутрішній ринок, державна політика імпортозаміщення, імпортонасичення.

Lupak R. L.,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN CONDITIONS OF IMPORT SATURATION OF THE DOMESTIC MARKET OF UKRAINE

Abstract. The market preconditions of the development of entrepreneurship in Ukraine, which are defined both by trends of domestic consumer demand as well as by the efficiency of state administration, are substantiated. The characteristic of interconnections between the development of entrepreneurship and the tendencies of import saturation of the domestic market is given. The results of the analysis of macroeconomic prerequisites of the state policy of import substitution in Ukraine are revealed and the conclusions about the current state of entrepreneurship development in the domestic market are made. The characteristics of future changes in the sphere of entrepreneurship that can take place while preserving a high level of import dependence of the domestic market of Ukraine are given. The directions of ensuring the development of entrepreneurship in Ukraine in the context of a high level of import saturation of the domestic market are determined.

Key words: entrepreneurship, domestic market, state policy of import substitution, import saturation.

Постановка проблеми. Розвиток підприємництва відбувається за різними напрямками, що передбачає використання значної кількості інструментів, ефективність яких визначається зростанням його фінансово-інвестиційної привабливості, інноваційності, технологічності та ін. При цьому склад інструментів може залежати від низки обставин, які головним чином обумовлені історичними аспектами розвитку економіки держави.

Сучасні тенденції підтверджують високу залежність підприємницької діяльності від розвитку внутрішнього ринку, в масштабах якого відбуваються чи виражаються результати більшості операцій, забезпечуються взаємозв'язки усіх суб'єктів економіки, вирішуються головні проблеми та зменшуються перешкоди її розвитку. Очевидно, що внутрішній ринок повинен бути контрольований до

рівня, на якому його тенденції не загрожуватимуть економічній безпеці держави.

Безперечно, що між сферами розвитку внутрішнього ринку та підприємництва існують тісні взаємозв'язки, на окремих етапах розвитку економіки вони посилювалися чи, навпаки, були відсутні. Останні тенденції підтверджують зростання їх взаємозалежності і взаємообумовленості, важливість взаємопідтримки у збільшенні економічних результатів, необхідність взаємозв'язків та взаємодії у вирішенні критичних проблем та подоланні перешкод. Таким чином у державі повинен існувати інструментарій, який дозволить результативно забезпечувати розвиток внутрішнього ринку та підприємництва і при цьому його використання не повинно бути обов'язковим чи постійним, адже втручання держави у ринкове середовище слід розглядати необхідним за певних умов, а підприємницька діяльність головним чином залежить від готовності державних інституцій та їх адаптації до сучасних тенденцій на ринку.

Вважаємо, що коли на внутрішньому ринку суб'єкти виробничої діяльності не здатні забезпечувати потреби населення та бізнес-організацій і це призводить до значної зовнішньої товарної залежності, головним інструментом його розвитку є імпортозаміщення. При цьому такий інструмент прямим чином впливає і на рівень ефективності підприємництва, в результаті чого змінюються структура і функціонування ресурсної системи держави, поступ та доступність до ринків, вектори розвитку товарного обміну та споживання. Значення імпортозаміщення з кожним роком зростає в господарському комплексі України і вплив на розвиток підприємницького сектору та економічну безпеку держави буде посилюватися в міру тенденцій забезпечення найменш витратного виробництва продукції, розширення інформаційних технологій, збільшення потреб та можливостей суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень Л. Абалкіна, З. Варналія, Т. Васильціва, Г. Вечканова, В. Волошина, В. Геєця, А. Драги, Я. Качмарика, П. Куцика є вагомим теоретико-прикладним базисом дослідження підприємництва та забезпечення його розвитку. Проблемам збалансованого розвитку внутрішнього ринку та реалізації державної політики імпортозаміщення приділено багато уваги у працях вітчизняних і зарубіжних науковців: М. Білопольського, У. Вайсенбургера, В. Власюка, А. Гальчинського, К. Гіршаузену, В. Горбуліну, А. Двігун, Я. Жаліла, Гж. Колодка, О. Ляшенко, А. Сухорукова, Ю. Харазішвілі та ін. Попри це значна кількість науковців не враховують в повній мірі вплив зовнішньоекономічних чинників на розвиток підприємства на рівні економіки держави, а лише окремі з них як технологічні, сировинно-ресурсні, інвестиційні та ін. Сьогодні все більше значення в економіці держави має збалансованість внутрішнього ринку, яка напряму впливає на розвиток підприємництва, а тенденції підвищення імпорто-насичення ринку визначають його темпи.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування розвитку підприємництва в умовах імпорто-насичення внутрішнього ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємництво як об'єкт дослідження в системі функціонування внутрішнього ринку необхідно розглядати як сектор національної економіки, що прагне отримувати прибутки, на засадах організаційно-господарського новаторства для створення продукції (послуг) новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту, є джерелом інноваційного розвитку економіки та за рахунок ефективного поєднання факторів виробництва в єдиний процес виробничо-господарської і фінансової діяльності дозволяє підвищити економічний потенціал і конкурентоспроможність держави, покращити її участь в міжнародному поділі праці [2, с. 29-31]. Тут важливо, щоб інструменти економічного механізму регулювання внутрішнього ринку були спрямовані на створення сприятливого середовища для господарювання в аналізованій сфері з використанням для цього засобів податкової, анти-монопольної, фінансово-грошової, кредитної, інвестиційної політики, управління у сфері технічного регулювання і контролю господарської діяльності в торгівлі. Очевидно, що цільовими орієнтирами політики тут є раціональна та мотиваційна стосовно підприємництва і забезпечення структурно збалансованого розвитку внутрішньої торгівлі система оподаткування, здорове конкурентне середовище, відсутність надмірних інфляційних процесів, доступність фінансово-кредитних, інтелектуально-кадрових, товарних, майнових, інвестиційних, нематеріальних ресурсів для підприємств торгівлі й організацій її інфраструктури [5, с. 87-102; 7, с. 90-92]. Таким чином при визначенні пріоритетів та засобів забезпечення розвитку підприємництва необхідно в повному обсязі враховувати усі особливості внутрішнього ринку. На нашу думку, першочергово варто приділити увагу імпорту товарів і послуг, надмірне насичення якого може призвести до імпортозалежності економіки держави та її сектору підприємництва.

Так, для забезпечення розвитку підприємництва та досягнення необхідного рівня економічної безпеки повинні існувати певні передумови, що дозволитимуть реалізувати такі завдання і зберегти позитивну динаміку. Очевидно, що в країні необхідно з високою ефективністю використовувати національні багатства, формувати справедливе та рівноправне конкурентне середовище, підвищувати інвестиційну привабливість та інноваційність економіки, знижувати рівень тінізації економічних відносин, покращувати соціальну захищеність громадян та ін. Таким чином повинен існувати такий народногосподарський комплекс, у якому вдало буде встановлено співвідношення між усіма сферами суспільного відтворення – виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Втім, досягнути країнам, економіка яких мало розвинута, не прогресує та не може зберігати стабільність, стійкість такого оптимального співвідношення, досить складно в міру швидкого

технологічного розвитку світового господарства. За таких обставин проявляється їх зовнішня залежність від окремих груп товарів і послуг, технологічних розробок, енергетичних ресурсів тощо. При цьому така тенденція пришвидшується, коли проведення структурних змін та інституціональних реформ в економіці є малодієвим, несистемним, дисбалансованим та немає комплексного впливу.

Так, для економіки України імпортонасичення слід вважати сьогодишньою яскраво вираженою характеристикою її стану, яка проявилась одразу після набуття незалежності та утвердження принципів ринкового господарства. Негативно, що з кожним роком ситуація все більше погіршується, а особливо у тих галузях підприємництва, в яких, здавалось, існують усі передумови для внутрішнього виробництва аналогічній імпорту продукції.

В Україні сформувалася ситуація, коли потоки імпорتنних товарів без жодних бар'єрів та протидій потрапляють на внутрішній ринок і цьому сприяє як низька якість організації та неефективне використання виробничих потужностей вітчизняного підприємницького сектору економіки, так і розширення місткості внутрішнього ринку, розвиток ринкової інфраструктури, зростання доходів громадян. Більше того, зростання імпортонасичення посилюється загостренням військово-політичної ситуації всередині держави, скороченням прямого іноземного інвестування, тіннізацією бізнес-середовища, деформацією споживчих потреб населення та ін. Також варто відмітити високу енергоємність виробничих процесів та зношений стан основних засобів суб'єктів підприємництва [10, с. 53-59].

Такі тенденції обумовили різке зниження частки товарів, виготовлених на території України, в структурі роздрібного товарообороту. Якщо у 2005 р. показник становив 70,5 %, то за понад десять років зменшився майже ніж на 15,0 в.п. і його значення у 2016 р. становило 55,8 % [4]. Очевидно, що такі зміни негативно позначаються на розвитку підприємництва, де відповідні суб'єкти не здатні наситити внутрішній ринок вітчизняними товарами і, таким чином, забезпечити достатній рівень функціональності внутрішньогосподарського виробничого комплексу. Більше того, порушуються соціально-економічні норми життя населення, яке, з одного боку, не може кардинально змінити ситуацію і немає для цього достатнього ресурсу, а з іншого, – його адаптація призводить ще до більшого імпортонасичення економіки країни, при цьому зберігаючи дієвість ринкових законів попиту та пропозиції.

Упродовж 2005-2016 рр. зменшення частки вітчизняних товарів у роздрібному товарообороті в середньому щороку становило майже 2,0 %, і, якщо врахувати, що така тенденція триватиме й надалі, то можна стверджувати про зниження імпортозалежності внутрішнього ринку України через три роки до рівня нижче 50,0 %, який, щоправда, також високий.

Відмітимо, що у 2005-2016 рр. обсяги продажу товарів, виготовлених на території України, через торгову мережу підприємств постійно збільшувалися (у середньому щороку майже на 22,0 млрд грн, або 16,0 в.п.), але цього недостатньо,

щоб зменшити імпортозалежність економіки. Якщо у 2005 р. обсяг роздрібних продажів вітчизняних товарів становив 63,5 млрд грн, то імпорт товарів з урахуванням вартості національної валюти (у середньому за рік 5,05 грн за долар США) – 182,5 млрд грн, що на 119,0 млрд грн, або у 2,9 рази, більше. Така тенденція зберігалася протягом усіх років, і у 2016 р. різниця становила 769,1 млрд грн, що на 650,1 млрд грн, або у 6,5 рази, більше, ніж у 2005 р. [4].

В окремих роках обсяг імпорту товарів зменшувався (у 2008-2009 рр. на 68,1 млрд грн, або 18,7 %), але скоріш за все причиною цьому було сповільнення внутрішнього промислового виробництва (у 2012-2013 рр. на 61,8 млрд грн, або 10,0 %), яке істотно залежить від імпорту мінеральних продуктів та хімічної продукції тощо. Більше того, починаючи з 2012 р., імпорт товарів в Україну в еквіваленті долара США зменшувався, зокрема у 2016 р. становив 39,3 млрд дол. США, що на 45,5 млрд дол. США, або в 2,2 рази, менше, ніж у 2012 р. Утім, темпи зменшення вартості національної валюти були ще вищими (в окремих роках у майже 4,0 рази), що й зумовило таку значну різницю між обсягами імпорту й продажу вітчизняних товарів на внутрішньому ринку.

Варто відмітити, що інтенсивне зростання продажу вітчизняних товарів відбулося у 2005-2008 рр. – на 92,1 млрд грн, або у 2,5 рази, але це в основному було зумовлене зростанням індексу споживчих цін (щороку більше ніж на 10,0 %), а також збільшенням купівельної спроможності населення (доходи населення зросли у 2,2 рази), масштабним інвестуванням (обсяги капітальних інвестицій зросли у 2,5 рази), збільшенням обсягів залучених прямих іноземних інвестицій (у 3,3 рази) тощо.

У 2005-2016 рр. темпи зростання імпорту товарів у національній валюті в середньому щороку становили 19,6 %, що на 2,5 в.п. перевищувало середнє значення темпів зростання продажу вітчизняних товарів. Очевидно, що за такої тенденції імпортозалежність країни не може бути зменшена, а, навпаки, посилюватиметься. Негативно, що, незважаючи на сповільнення імпорتنних товаропотоків у 2013-2015 рр., їх обсяг у національній валюті збільшувався. Очевидно, що це склалося через істотну девальвацію національної валюти, але навіть за таких обставин попит на імпорتنні товари залишався високим.

Про низьку ефективність державної політики імпортозаміщення свідчать і інші тенденції. Зокрема, обсяги продажу товарів, виготовлених на території України, через торгову мережу підприємств на 15,1 % повільніше збільшувалися, ніж обсяги імпорту в національній валюті. Таким чином, не можна стверджувати про істотне збільшення обсягів продажу вітчизняних товарів, коли рівень їх конкурентоспроможності та купівельного попиту є досить низьким й істотно поступається імпортним аналогам. На жаль, вітчизняні товари не розглядаються населенням альтернативою якісному імпорту, а їх придбання спричинене більше зменшенням рівня трудових доходів та необхідністю споживати товари

нижчої цінової категорії. Йдеться, зокрема, про більшість товарів продовольчої групи та значну частку непродовольчої.

Як бачимо, рівень імпортозалежності й надалі в Україні залишається високим. Отже, доречною є державна політика імпортозаміщення з випереджувальним зростанням обсягів продажу вітчизняних товарів, посиленням економічних бар'єрів імпорту, повноцінним заміщенням імпортованих товарів вітчизняними, стимулюванням придбання імпортованих товарів високого технологічного укладу, відмовою від низькоякісних товарів (послуг).

Проблеми високої імпортозалежності національної економіки не вирішуються й способами досягнення низької собівартості продукції, зменшення матеріаломісткості та енергоємності виробництва чи низькою вартістю робочої сили. Також продовжується реалізовуватися малоефективна протекціоністська політика, за якої часто лобіюються інтереси потужних бізнес-груп, додатково погіршуючи якість і структуру конкурентоспроможного середовища. Зокрема, вдалим прикладом може слугувати автомобільна галузь, у якій продукція не відповідає сформованим ринковим стандартам якості та ціни, а натомість штучно ускладнюється доступ населення до аналогічного імпорту з вищим рівнем якості. Тому необхідно чітко розподілити пріоритети щодо груп імпортованих товарів, які: 1) оперативно повинні бути замінені; 2) у близькому майбутньому варто і можуть заміщуватися; 3) не можуть заміщуватися через природні й технологічні причини [1, с. 5-9; 3, с. 10-19].

При цьому варто використовувати вибіркові способи протекціонізму в державній політиці імпортозаміщення з ціллю ефективного вирішення проблем погіршення умов розвитку підприємництва та внутрішнього ринку, враховуючи особливості міжнародного розподілу праці, торговельних відносин з розвиненими країнами і зміни, спричинені науково-технічним прогресом [8, с. 269-270; 9, с. 13-17]. При цьому вибірковий протекціонізм полягатиме в організаційному й адміністративному сприянні розвитку тих видів економічної діяльності, прибутковість яких буде вища від аналогічних виробництв поза межами країни і зростання її передбачатиме підвищення ділового інтересу підприємств до диверсифікації діяльності, виробництва нової або більшої якості продукції, створення орієнтованої на експорт ринкової інфраструктури [6, с. 30].

У 2014-2015 рр. сукупне зниження експорту вітчизняних товарів і послуг склало 41,3 в.п., що на 15,0 % менше, ніж імпорту. При цьому різниця між експортом та імпортом товарів склала 16,5 %, а послуг – навпаки, імпорт, на відміну від експорту, зменшувався повільніше – на 5,9 %. Очевидно, що випередження експорту над імпортом як позитивно, так і негативно впливає на розвиток підприємництва в економіці України. Зменшення імпорту дозволяє вітчизняним виробникам відновити позиції на внутрішньому ринку, збільшити конкурентний потенціал, розвинути міжрегіональні та міжгалузеві зв'язки. Відповідно, це матиме позитивні соціальні

наслідки як збільшення рівня зайнятості населення, доходів та купівельної спроможності, підвищення мобільності робочої сили та кваліфікації праці, зменшення бідності, трудової міграції, злочинності та ін. Втім, можуть виникати і негативні наслідки, зокрема збільшуватись інноваційно-технологічний розрив з розвиненими країнами, сповільнитись розвиток міжнародної науково-технічної кооперації, загостритись інвестиційна криза, утвориться структурні диспропорції у національній економіці і в підсумку знизиться ефективність використання підприємницького потенціалу. Вважаємо, що тенденція випереджаючого зростання експорту над імпортом не лише повинна зберігатись, а й посилюватись через розбудову внутрішнього ринку, стимулювання інвестиційно-інноваційного зростання та комплексну реіндустріалізацію промислового підприємницького сектору.

Сьогодні рівень інноваційно-технологічного прогресу економіки України досить низький та з кожним роком знижується у міру негативних макроекономічних тенденцій. Економіка більше залишається аграрного експортного спрямування та менше здатна випускати конкурентоспроможну продукцію з високою доданою вартістю, яка може успішно замінити аналогічну імпортовану на внутрішньому ринку та експортуватись за кордон. Експорт послуг є недостатньо масштабний, його обсяги незначні (у 2015 р. частка в загальному обсязі експорту товарів і послуг становила 18,6 %) та тривалий час зменшується (у 2010-2015 рр. середні темпи зниження щороку склали 10,0 в.п., або 439,9 млн дол. США). З одного боку, позитивно, що обсяг імпорту послуг також зменшувався, але, з іншого, – це відбувалось повільніше, ніж експорт (різниця між щорічними темпами зниження складає 5,8 % (10,0-4,2)). Крім того, у 2010-2015 рр. обсяги експорту та імпорту послуг щороку зменшувались повільніше, на відміну від товарів, – різниця між експортом дорівнювала 5,3 % (10,0-15,3), імпортом – 14,5 % (4,2-18,7) [4].

Про граничний рівень імпортозалежності України свідчать випереджувальні темпи зростання імпорту товарів і послуг над ВВП. Так, у 2016 р. імпорт на 3,0 % зростав швидше, ніж ВВП, при цьому в попередніх роках тенденція була протилежна. Такі ж процеси були характерні для національної економіки у 2007-2008 рр. та 2010-2011 рр., коли зберігалася стабільність національної валюти, збільшувалися масштаби внутрішнього ринку, зберігалася висока купівельна спроможність населення. У підсумку можна стверджувати, що промислово-виробничий сектор України не має достатнього конкурентоспроможного потенціалу для протидії продукції (послугам) іноземних економічних агентів та виготовлення продукції, яка б змогла якісно замінити імпортовану.

Отже, необхідність посилення ресурсної підтримки вітчизняних суб'єктів підприємництва очевидна. Відповідно, виникає низка завдань, виконання яких дозволило б реалізувати увесь конкурентний потенціал на зовнішніх ринках. Очевидно, зусилля слід передусім спрямувати на усунення

причин та чинників, які цьому перешкоджають. Але при цьому такі зусилля мають бути комплексними, як показано на рис. 1.

У цьому напрямі пропозиції мають стосуватися заходів центральних органів влади, регіональних та місцевих, галузевих, а також функціональних аспектів економічної системи країни та безпосередньо суб'єктів бізнесу. Тільки за такого системного підходу можливо сформувати економічний ресурс у державі, де йде війна і де бюджетні та приватно-легальні фінанси об'єктивно обмежені.

Об'єктивним є те, що головними завданнями державної політики на центральному рівні є вдосконалення інституційно-правового забезпечення у

сфері економічно-ресурсної підтримки вітчизняних підприємств, запровадження стратегічного планування цих процесів, становлення національної системи фінансової підтримки (рефінансування, субсидування, страхування ризиків і гарантій), а також залучення інвестиційних ресурсів з-за кордону. Про ефективність такого вектора державної політики свідчитиме поступова мінімізація участі держави у фінансуванні проектів, активне залучення приватних інвесторів до фінансування під державні гарантії.

Рис. 1. Система інструментів державної політики підтримки суб'єктів підприємництва України в умовах зміни зовнішньоекономічного вектора держави

На регіональному та місцевому рівнях слід фокусувати зусилля на розбудові регіональної інфраструктури державної підтримки, активності малих суб'єктів підприємництва, становленні елементів приватно-публічної інвестиційної підтримки, формуванні експортоорієнтованих кластерів, залученні бізнес-асоціацій, промоції інвестиційної привабливості територій.

На галузево-інфраструктурному рівні доречно активізувати зусилля на посиленні можливостей вітчизняних суб'єктів ринку фінансових послуг. Зокрема, державним органам влади варто взяти на себе головні координаційні функції у створенні та розвитку мережі кредитно-фінансових організацій з підтримки зовнішньоекономічної діяльності, забезпечити вищу ефективність реалізації базових функцій інституцій інвестиційної підтримки, сформувати майданчики співпраці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та ринку фінансових послуг, створити умови для ширшого використання можливостей страхової сфери, розширити практичне використання інструментів альтернативної інвестиційної підтримки.

Не менш активно має стати й діяльність безпосередньо суб'єктів підприємництва. У рамках державної політики важливо надати їм для цього відповідні конкурентні можливості заради формування внутрішніх фондів інвестування в модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізації структури витрат та підвищення ефективності господарювання, впровадження стандартів якості, реалізації інтеграційних проектів для акумулювання фінансово-інвестиційного ресурсу.

Про комплексність державної політики підтримки суб'єктів підприємництва в умовах зміни зовнішньоекономічного вектора держави свідчатиме раціональне обрання та застосування набору інструментів відповідно до визначених рівнів і напрямів реалізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Сьогоднішні проблеми імпортонасичення у економіці України в основному вирішуються суб'єктами підприємництва способами досягнення низької собівартості продукції, але не за рахунок зменшення матеріало- та енергомісткості виробництва, а більше завдяки низькій вартості робочої сили. Також продовжується реалізовуватися неефективна протекціоністська політика, яка часто лобіює інтереси потужних бізнес-груп і ніяким чином не призводить до збільшення обсягів продаж вітчизняних товарів. Так, вдалим прикладом може слугувати автомобільна галузь, у якій продукція не відповідає сформованим ринковим стандартам якості та ціни, а натомість штучно ускладнюється доступ населення до імпорту з вищим рівнем якості. Тому в контексті розвитку підприємства в економіці України необхідно чітко розподілити пріоритети щодо насичення внутрішнього ринку імпортними товарами – які оперативного повинні бути замінені, у близькому майбутньому варто і можуть заміщуватись, не можуть заміщуватись в міру природних та технологічних причин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варналій З. С. Засоби стимулювання розвитку малого підприємництва на сільських територіях в системі державної політики подолання диспропорцій економічної безпеки України / З. С. Варналій, Р. Л. Лупак, С. А. Рудик // Вісник Львівського торговельно-економічного університету : збір. наук. праць. – 2017. – № 53. – С. 5-9.
2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 386 с.
3. Васильців Т. Г. Засоби стимулювання розвитку малого підприємництва на сільських територіях в системі державної політики подолання диспропорцій економічної безпеки України / Т. Г. Васильців, М. І. Флейчук, Р. Л. Лупак // Вісник Львівського торговельно-економічного університету : збір. наук. праць. – 2017. – № 53. – С. 10-19.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства : монографія / [Я. Д. Качмарик, П. О. Куцик, Р. Л. Лупак та ін.]. – Львів : ЛА "Піраміда", 2012. – 208 с.
6. Мельник Т. М. Імпортозалежність економіки України і пріоритети селективного імпортозаміщення / Т. М. Мельник, К. С. Пугачевська // Економіка України : наук. журнал. – 2016. – № (4)653. – С. 29-44.
7. Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання розвитку внутрішньої торгівлі : монографія / [П. О. Куцик, М. Ю. Барна, Т. Г. Васильців та ін.]. – Львів : Вид-во "Растр-7", 2016. – 379 с.
8. Prebisch R. Commercial Policy in the Underdeveloped Countries / R. Prebisch // American Economic Review. – 1959. – № 49. – P. 251-273.
9. Vasylytsiv T. Assessment of the level of penetration of import dependence in the context of the import substitution policy in Ukraine / T. Vasylytsiv, R. Lupak, Y. Osadchuk // Економічний часопис-XXI. – 2017. – № 167 (9-10). – С. 13-17.
10. Vasylytsiv T. H. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / T. H. Vasylytsiv, R. L. Lupak // Actual problems of economics. – 2016. – № 1. – P. 52-60.

REFERENCES

1. Varnaliy, Z. S. Lupak, R. L. and Rudyk, S. A. (2017), *Zasoby stymulyuvannya rozvytku maloho pidpryyemnytstva na sil's'kykh terytoriyakh v systemi derzhavnoyi polityky podolannya dysproportsiy ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny*, *Visnyk L'viv's'koho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu* : zbir. nauk. prats', № 53, s. 5-9.
2. Vasylytsiv, T. H. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpryyemnytstva Ukrayiny: stratehiya ta mekhanizmy zmitsnennya*, Aral, 386 s.

3. Vasyl'tsiv, T. H. Fleychuk, M. I. and Lupak, R. L. (2017), *Zasoby stymulyuvannya rozvytku maloho pidpryyemnytstva na sil's'kykh terytoriyakh v systemi derzhavnoyi polityky podolannya dysproportsiy ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy*, Visnyk L'vivs'koho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu : zbir. nauk. prats', № 53, s. 10-19.
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, available at : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Kachmaryk, YA. D. Kutsyk, P. O. and Lupak, R. L. (2012), *Ekonomichnyy mekhanizm zabezpechennya konkurentospromozhnosti torhovel'noho pidpryyemstva*, LA "Piramida", 208 s.
6. Mel'nyk, T. M. and Puhachevs'ka, K. S. (2016), *Importozalezhnist' ekonomiky Ukrainy i priorityety selektyvnoho importozamishchennya*, Ekonomika Ukrainy : nauk. zhurnal, № (4)653, s. 29-44.
7. Kutsyk, P. O. Barna, M. YU. and Vasyl'tsiv, T. H. (2016), *Teoretyko-metodychni zasady ta prykladni mekhanizmy derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku vnutrishn'oyi torhivli*, Vyd-vo "Raster-7", 379 s.
8. Prebisch R. (1959), *Commercial Policy in the Underdeveloped Countries*, American Economic Review, № 49, s. 251-273.
9. Vasylytsiv T., Lupak R. and Osadchuk Y. (2017), *Assessment of the level of penetration of import dependence in the context of the import substitution policy in Ukraine*, Економічний часопис-XXI, № 167 (9-10), s. 13-17.
10. Vasylytsiv, T. H. and Lupak, R. L. (2016), *Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine*, Actual problems of economics, № 1, s. 52-60.